

Застосування макроекономічних та макроекологічних показників для оцінки якості життя в Україні

Поддашкін О.В., с.н.с.

Український науково-дослідний інститут екологічних проблем, м. Харків

Півень Г.В., аспірантка

Український науково-дослідний інститут екологічних проблем, м. Харків

Рибалова А.М., студентка,

Харківський гуманітарний університет «Народна Українська Академія», м. Харків

Тимошенко Н.М., студентка

Харківський інститут екології і соціального захисту, м. Харків

На сучасному етапі соціально-економічний розвиток суспільства знаходиться в безпосередньому взаємозв'язку з якістю навколишнього природного середовища, тому екологічна політика України повинна бути спрямована на формування збалансованої системи раціонального природокористування з адекватною структурною перебудовою промислового потенціалу з метою мінімізації антропогенного навантаження і забезпечення соціальної захищеності людини.

Для забезпечення стабільного суспільного розвитку держави необхідним є визначення регіонів країни, що знаходяться в найгіршому стані з метою спрямування фінансових ресурсів на вирішення їх проблем на основі оцінки якості життя з урахуванням сучасного стану навколишнього середовища.

За концепцією сталого розвитку якість життя громадян є найвищим критерієм ефективності функціонування держави. Якість життя – це високо інтегрована характеристика розвитку суспільства.

Для кожного народу якість життя асоціюється з різним змістом і сприйняттям, тобто є поняттям індивідуальним. Показники, що враховують при оцінці якості життя, дуже різноманітні.

На сьогоднішній день Всесвітня організація охорони здоров'я пропонує оцінювати якість життя відразу за декількома параметрами: (фізичні: енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон і відпочинок; психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення; ступінь незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування; життя в суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки,

прийняття людини в суспільстві і його суспільній значимості, професіоналізм; навколишнє середовище: житло й побут, безпека, дозвілля, доступність екологічної інформації; духовність й особисті переконання.

Характеризуючи сутність якості життя як соціально-економічної категорії необхідно підкреслити ряд її особливостей:

По-перше, якість життя надзвичайно широке, багатоаспектне, багатогранне поняття, незрівнянно більш широке, чим «рівень життя». Це соціологічна категорія, яка далеко виходить за межі економіки і охоплює всі сфери суспільства.

По-друге, якість життя має дві сторони: об'єктивну й суб'єктивну. Критерієм об'єктивної оцінки якості життя служать наукові нормативи потреб й інтересів людей, за співвідношенням, з якими можна об'єктивно судити про ступінь задоволення цих потреб й інтересів.

По-третє, якість життя є категорією, що пов'язана з іншими соціально-економічними категоріями та поєднує багато з них, наприклад, якісні оцінки рівня життя і навколишнього середовища.

Якість життя - це ступінь розвитку й повнота задоволення всього комплексу потреб й інтересів людей, що проявляється як у різних видах діяльності, так й у самому життєвідчутті. Проблема якості життя містить в собі умови, результати й характер праці, демографічні, етнографічні й екологічні аспекти існування людей. Є в цій проблемі юридичні й політичні сторони, пов'язані із правами й свободами, поведінкові й психологічні, ідеологічні й культурні аспекти.

В Україні, як і в інших країнах світу, для планування соціально-економічного розвитку країни та її регіонів використовуються показники оцінки рівня та якості життя населення [1].

Серед офіційно прийнятих і використовуваних органами статистики України методик в першу чергу слід відзначити на методику, подану в статистичному збірнику «Соціальні індикатори рівня життя населення» [2]. Вона базується на системі соціальних індикаторів рівня та якості життя населення, які щорічно розраховуються і публікуються Держкомстатом України.

Рівень і якість життя населення визначаються як за допомогою інтегрального індексу людського розвитку, так і дев'яти індексів, які характеризують окремі його аспекти, а саме: демографічний розвиток регіонів; розвиток регіональних ринків праці; матеріальний добробут

населення; умови проживання населення; стан і охорона здоров'я населення; соціальне середовище; рівень освіти населення; економічна ситуація; фінансування людського розвитку.

Методика, розроблена українськими науковцями відрізняється від методики, запропонованої фахівцями ООН, тим, що в ній:

- збільшено кількість компонентів і показників, які включено до інтегрального індексу людського розвитку;
- крім позитивних характеристик (стимуляторів) людського розвитку, в оцінку включені і негативні (дестимулятори) [3].

Крім того, принципово відмінністю запропонованої методики від міжнародної методики розрахунку індексів людського розвитку є відмова від гіпотези рівнозначності окремих складових у розрахунку індексу людського розвитку регіону.

При оцінці якості життя можливі два підходи:

- складання зведеного переліку показників у відповідності із структурою потреб й інтересів;
- аналітичний підхід, при якому показники якості життя насамперед групуються за сферами життя у відповідності зі структурою самих процесів життя людей, з наступним синтетичним узагальненням.

І методологічно, і для практичних цілей досить важливо оцінити якість життя не тільки в цілому, але й по кожній з її основних сфер.

Методика використовується для розрахунку індексу людського розвитку по регіонах України, при побудові регіонального рейтингу інвестиційної привабливості, порівняльної оцінки регіонів України за таким узагальненим показником, як «якість життя».

Слід зазначити, що, незважаючи на те, що поняття «якість життя» останнім часом уже досить широко використовується для міжнародного й регіонального порівняння, воно не має загально визнаної формалізованої структури й стандартного набору індикаторів. Пріоритети залежать від рівня розвитку країн і регіонів. Найбільш повний перелік компонентів якості життя, використовуваних у міжнародних зіставленнях і національних оцінках розвинених країн, включає такі блоки, як доходи населення, використання робочої сили, демографічні процеси, утворення й охорона здоров'я, комфортність середовища проживання тощо.

Рейтинг якості життя регіонів України за 2004 рік, побудований у НІСІ, базувався на використанні системи показників, що

характеризують три основних блоки: рівень демографічного розвитку, використання робочої сили й рівень доходів населення [4].

Як показав аналіз отриманих результатів, в 2004 році тривала диференціація розвитку регіонів України, що охоплює практично всі сфери суспільної діяльності: економіку, політику, ідеологію, культуру, науку, інформаційний простір, спосіб життя, середовище життєдіяльності тощо.

Рейтинг регіонів України за рівнем демографічного розвитку ще раз підтверджує порушення пропорційності й структурної рівноваги демографічних процесів регіонів. Очолюють рейтингову таблицю західні регіони (Закарпатська, Ровенська, Волинська області) і місто Київ. У найгіршому положенні перебувають Чернігівська, Сумська й Полтавська області.

Відповідно до загальної інтегральної оцінки, що враховує показники демографічного розвитку, рівня доходів і стану ринку праці, регіони України розділено на три групи. У першу групу з найвищим рейтингом увійшли Київська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька й Одеська області. У найгіршому положенні перебувають Тернопільська, Черкаська, Херсонська й Житомирська області.

Але, нажаль, при оцінці рівня життя не враховано такий дуже важливий показник як якість навколишнього середовища та стан здоров'я населення.

Як бачимо, виконана оцінка якості життя за великою кількістю показників, але для визначення інтегрального показника «середовище проживання» на наш погляд розглянуто не якісний стан навколишнього середовища, а антропогенний вплив на довкілля (викиди в атмосферне повітря, скиди в поверхневі водні об'єкти, обсяги утворення відходів та інші).

Пропонуємо стан навколишнього середовища визначити інтегральним показником «ризик здоров'ю населення», що містить, як оцінку стану компонентів довкілля, антропогенний тиск на нього, так і ймовірність виникнення захворюваності населення. Метод оцінки ризику здоров'ю населення базується на логарифмічній залежності від рівнів впливу забруднюючих речовин в компонентах довкілля і дозволяє адекватно інтегрувати їх, тому що представляє імовірну характеристику появи рефлекторних реакцій організму й інших шкідливих ефектів [5].

Результати рангування областей України за величиною ризику здоров'ю населення при існуючому якісному стані водних об'єктів та

атмосферного повітря показали небезпечний стан в Запорізькій (5 клас – дуже великий вплив), Дніпропетровській, Донецькій, Херсонській, Одеській та Рівненській областях (4 клас – великий вплив). Саме ці області України потребують першочергового впровадження природоохоронних заходів з метою забезпечення стійкості екосистем до антропогенного навантаження та комфортності проживання населення [6].

Для оцінки якості життя в різних регіонах України на основі аналізу даних статистичної звітності в 2008 році нами було визначено наступні соціально – економічні показники: наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.; житловий фонд у середньому на одного мешканця, м² загальної площі; кількість вперше в житті зареєстрованих випадків захворювань, тис.; безробітне населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років в середньому, тис. осіб; природний приріст (скорочення) на 1000 осіб; середня очікувана тривалість життя при народженні, обидві статі, років.

Згідно проведеним розрахункам на рисунку наведено групування регіонів України за якістю життя в 2008 році (рисунок 1).

За блоком соціально – економічних показників до регіонів з незадовільною якістю життя відносяться Закарпатська, Одеська, Чернігівська області.

До регіонів України з несприятливою якістю навколишнього природного середовища відносяться Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька.

Згідно проведених розрахунків до регіонів України з незадовільною якістю життя в 2008 році відносяться Закарпатська, Чернігівська, Житомирська, Вінницька, Одеська, Донецька. В 2003 році до регіонів з незадовільною якістю життя було віднесено Чернігівську, Миколаївську, Донецьку і Луганську.

Порівняльний аналіз оцінки якості життя в Україні показав, що за період з 2003 по 2008 рік збільшилась кількість регіонів з незадовільною якістю життя. За компонентою «стан навколишнього середовища» в найгіршому стані знаходяться великі індустриальні центри України: Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області.

Основною причиною небезпечного екологічного стану цих регіонів є надмірне антропогенне навантаження. В умовах обмеженого фінансування дуже актуальною задачею є комплексна оцінка екологічного стану навколишнього середовища, що дозволяє визначити пріоритетність реалізації природоохоронних заходів

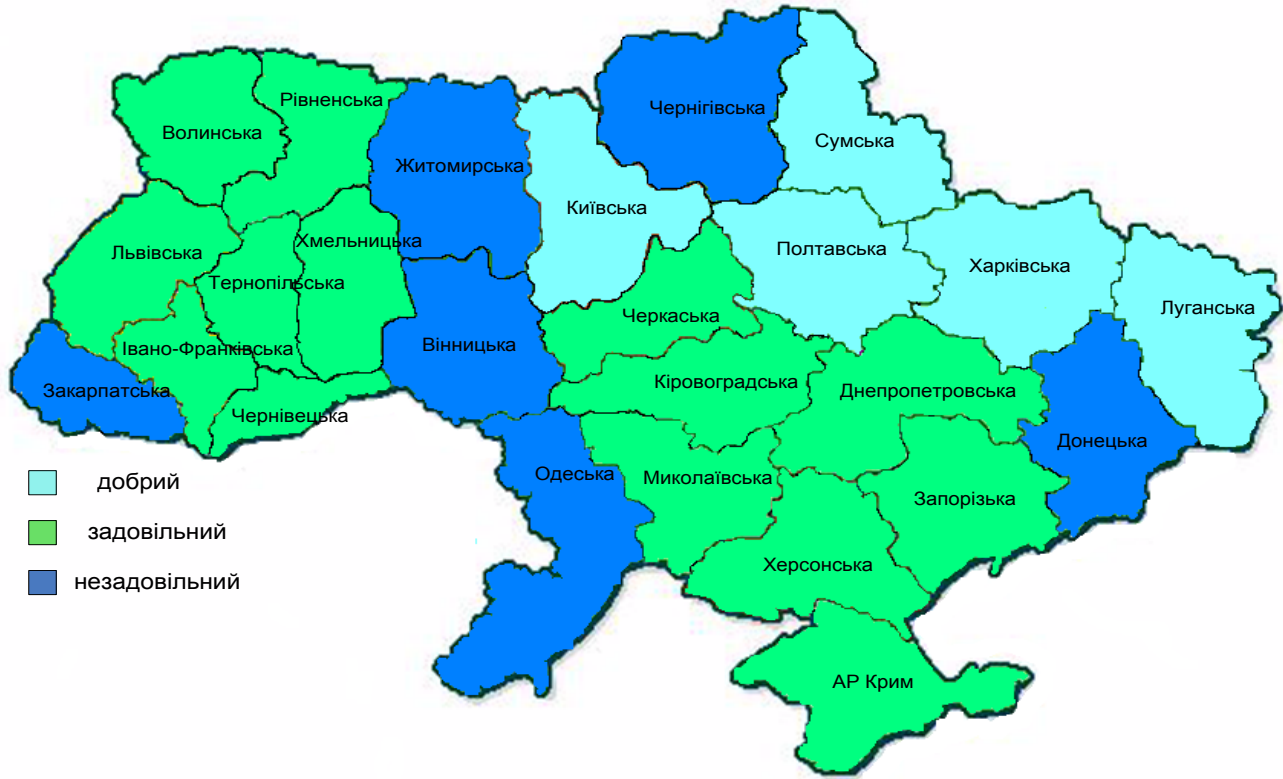

Рисунок 1 – Групування регіонів України за якістю життя в 2008 році

Проведений аналіз свідчить, що в Україні існують значні розбіжності в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, і процес диференціації неухильно поглиблюється. Інакше кажучи, у країні не існує механізмів підтримки соціальних стандартів життя для кожного громадянина незалежно від його місця проживання. Центральні органи влади часто переоцінюють власну роль у відродженні регіонів, намагаючись впливати на процеси в усіх без винятку соціально-економічних сферах. При цьому ігнорується світовий досвід, який показує, що державна (як правило пільгово-дотаційна) підтримка не є достатньою умовою для реалізації потенціалу території.

Роль держави в забезпеченні ефективного регіонального розвитку значно ширше, особливо стосовно депресивних регіонів. У загальному вигляді можна констатувати, що мета державного регулювання регіонального розвитку – це згладжування регіональних розбіжностей у розвитку людського потенціалу на тлі формування тенденцій росту цього показника для країни в цілому. Дуже важливою є й готовність місцевого самоврядування мобілізувати власні, у першу чергу людські, ресурси заради майбутнього розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рівень і якість життя населення: Монографія/ Під ред. Є.П. Кушнар'ова. – Х., 2004. – 272 с.
2. Соціальні індикатори рівня життя населення: Стат.зб. – К.: 2002.-228с.
3. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України. – К., 2001. – 32 с.
4. <http://health.unian.net/rus/detail/190060>
5. Рыбалова О.В. Ранжирование бассейнов малых рек по показателю приемлемости риска здоровью населения при их рекреационном использовании // сб. н. ст. X юбилейной Международной научно-технической конференции “Экология и здоровье человека, охрана водного и воздушного бассейнов, утилизация отходов”, г. Щелкино, АР Крым, 2002. – С.355-358.
6. Грищенко А.В., Рыбалова О.В., Ильченко Л.Ю. Оцінка потенційного ризику здоров'ю населення України при несприятливому впливі факторів навколишнього середовища / Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Киев: Техніка, 2005. Вып.63. Сер. Техн. науки. С.161 – 171.